

УДК 351.851:37.014.6

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.1.4>

Красівський Орест Якубович,

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри європейської інтеграції і права

Львівського регіонального інституту державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

Форкуца Олена Анатоліївна,

аспірантка

Львівського регіонального інституту державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

ІНСТИТУЦІЙНИЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

INSTITUTIONAL AUDIT AS A TOOL FOR ENSURING THE QUALITY OF SCHOOL EDUCATION

У статті розглянуто теоретичні підходи до забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту. Зроблено акцент на необхідності надання якісних освітніх послуг у цивілізованому суспільстві, відповідно до чого визначено важливість здійснення інституційного аудиту в українському законодавстві. Аудит покликаний забезпечувати якість освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти, тому його активне впровадження в освітній процес є запорукою ефективного розвитку освітньої сфери.

Якість освіти є основою забезпечення й підвищення якості життя людини як головної мети існування держави. У статті проаналізовано наукові погляди на поняття «якість освіти», розглянуте законодавче трактування якості освіти й інструменти для її забезпечення.

У процесі розгляду наукового поняття «якість освіти» з'ясовано, що якість освіти – багатогранна модель соціальних норм і вимог до особистості, що із плином часом змінюється; освітнього середовища, у якому відбувається її розвиток і удосконалення; системи освіти, що реалізує її на визначених етапах навчання особистості.

На законодавчому рівні складовими частинами системи забезпечення якості освіти є:

- система забезпечення якості освіти в закладах загальної середньої освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);*
- система зовнішнього забезпечення якості освіти;*
- система забезпечення якості освіти в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.*

Інституційний аудит, як інструмент забезпечення «якості освіти», покликаний допомогти школам стати більш якісними і в майбутньому сформувані та підтримувати культуру якості освіти, що базується на прозорості, інноваційності та партнерстві всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: державне управління, освіта, якісна освіта, інституційний аудит.

The given article regards the theoretical approaches to ensuring the quality of high education by means of institutional audit. Emphasis is placed on the need to provide quality educational services in a civilized society, in accordance with which the importance of institutional audit in Ukrainian legislation is determined. The audit is designed to ensure the quality of educational services in general secondary education, so its active implementation in the educational process is the key to effective development of the educational sphere.

The quality of education is a basis for ensuring and improving the quality of human life, which is the key objective of the state. The article analyzes the scientific views on the notion of “quality of education” and addresses the legislative interpretation of the quality of education and tools for its provision.

Having analyzed the scientific notion of “quality of education”, we consider the following definition to be the most appropriate: the quality of education is a multifaceted model of social standards and requirements related to a personality, which changes in the course of time; to the educational environment where the personality’s development and improvement takes place; and to the system of education that implements it at certain stages of the personality’s learning.

On a legislative level, the system of education quality management includes the following components:

- system of quality management in educational institutions (internal system of education quality management);*

– external system of education quality management;

– system of quality management of the activity of managerial bodies and institutions in charge of external education quality management.

Institutional audit as a tool for ensuring the quality of education is aimed at helping schools to become more efficient and to further develop and sustain an education quality culture that is based on transparency, innovation and partnership of all the participants of the educational process.

Key words: public administration, education, quality of education, institutional audit.

Питання якісної освіти в Україні має надзвичайну вагу та є одним із ключових пріоритетів для держави. Цей критерій є базовим, посідає особливе місце у процесі реформування українського суспільства та є складовою частиною соціальної функції державного управління, яка розглядає освіту в рамках механізму соціального відтворення населення через створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, забезпечення соціального середовища, яке генерує потребу в якісній освіті для громадян та надає можливості для її здобуття [1, с. 293].

Не можемо не погодитися з думкою К. Крутія, який зазначив: «Якість освіти є ключовою проблемою збереження і прогресивного розвитку інтелектуального потенціалу України у XXI ст. Актуальність проблеми якості освіти пов'язана із загальними орієнтирами процесу вдосконалення системи освіти на державному, регіональному, локальному рівнях і знаходить відображення в низці документів, що регламентують і концептуально обґрунтовують діяльність освітніх установ» [8, с. 66].

Так, у Національній доктрині розвитку освіти України XXI ст. зазначено, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту і те, що держава постійно здійснює моніторинг якості освіти, забезпечує його прозорість, сприяє розвитку громадського контролю [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему якості освіти у філософському, економічному, психологічному та педагогічному значеннях досліджували багато вчених: Г. Поберецька [11], І. Шпак [14], М. Головань [4], В. Вікторов [3], В. Зінченко [6], О. Ляшенко [9]. Але, на нашу думку, потрібно більш глибоко, комплексно і всебічно дослідити даний феномен.

Метою статті є вивчення інституційного аудиту як інструменту забезпечення якості шкільної освіти. З огляду на мету дослідження поставлено такі завдання:

1) дослідити поняття «якість шкільної освіти», погляди науковців та законодавче трактування;

2) проаналізувати інституційний аудит як інструмент забезпечення якості освіти.

Виклад основного матеріалу. Якість освіти є одним із ключових чинників соціального устрою, крім того, має фундаментальне значення для розуміння людської сутності та людської діяльності. У педагогічну діяльність увійшла категорія «якість освіти». Більшість учених розмежовують поняття «якість освіти», аналізують його як процес і як результат. З позицій процесу «якість освіти» розглядається як такий стан та його здатність, що задовольняють потреби людини, а також відповідають інтересам суспільства та держави.

Якість освіти є національним пріоритетом у розвитку держави, суспільства загалом, наукової спільноти тощо.

Аналіз наукових підходів до визначення поняття «якість освіти» засвідчує, що нині немає однозначної думки щодо його трактування. Багато авторів визначають якість освіти як якість функціонування системи освіти. Проте деякі фахівці трактують її як досягнення учнями заданого (нормативний) рівня навчання / підготовленості. «Якість освіти» – складна категорія, яка має деякі властивості та характеризується багатовимірністю, багатоаспектністю та багатопараметричністю, що відображається в поглядах науковців (див. табл. 1).

Аналіз досліджень останніх років показує, що поняття «якість освіти» є досить багатогранне і відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні й інші. Кожна наука, що концентрує свою увагу на проблемі якості освіти, обирає свій погляд і охоплює різні аспекти, через які вивчає цю проблему. Спроба систематизації робиться в різних дослідженнях.

Не можемо не погодитися з дослідженням здобувача Інституту вищої освіти АПН України В. Вікторова [2], який зазначає, що «якість освіти» характеризується такими шістьма складовими частинами (рис. 1):

– якість навчально-методичної бази, що передбачає ресурсне забезпечення закладів освіти на належному рівні, залучення до навчального процесу не тільки таких традиційних компонентів, як підручники, але й нових сучасних засо-

Основні підходи серед науковців до визначення поняття «якість освіти»

Автори	Визначення поняття «якість освіти»
І. Шпак [14]	– сукупність результатів, досягнутих студентами у процесі здобуття ними нових знань, умінь і навичок;
Г. Поберезька [11]	– сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому спроможність формувати такий рівень професійної компетентності, який задовольняє потреби (які є або які будуть) громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави;
М. Головань [4]	– сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, що надають йому здатність задовольняти обумовлені або передбачувані потреби у знаннях і навичках окремих громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави;
В. Вікторов [3]	– багатогранна модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, у якому відбувається її розвиток, та системи освіти, що реалізує її на певних етапах навчання людини;
В. Зінченко [6]	– це багатобічна категорія, яка органічно поєднує якісну реалізацію всіх складників навчально-виховного процесу та якість визначених результатів освіти, які відображають інтереси всіх зацікавлених суб'єктів;
О. Ляшенко [9]	– це багатовимірне методологічне поняття, яке рівнобіжно віддзеркалює суспільне життя – соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні й інші життєво значущі для розвитку людини сторони життя. Як системний об'єкт її характеризують якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату.

Джерело: розроблено автором.

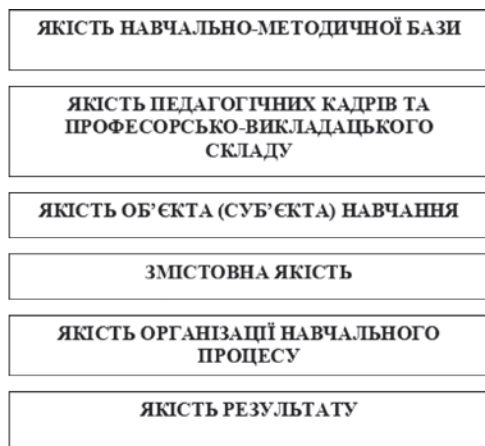

Рис. 1. Основні критерії та показники якості освіти (за В. Вікторовим)

Джерело: складено на основі [2]

бів і методів пізнання, пов'язаних із сучасними технічними можливостями;

– якість педагогічних кадрів та професорсько-викладацького складу, що передбачає переоцінку соціальної ролі вчителя: нині вчитель / викладач не тільки абсолютний носій знань, він має виконувати місію духовного поводири людини, має стати для неї водночас джерелом авторитетної інформації, майстром навчання способів опанування різнопредметною діяльністю, бути організатором пізнавального діалогу дитини з навколишнім світом, людьми, собою, особистим психологом і психотерапевтом, соціальним працівником і наставником;

– якість об'єкта / суб'єкта навчання – міцність і глибина знань, практичних умінь, сформо-

ваність пізнавальних інтересів, інтелекту, сформованість світоглядної позиції тощо; це рівень підготовки фахівців, здатних до ефективної професійної діяльності, до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, які володіють технологіями в межах свого фаху, умінням використовувати свої знання у вирішенні професійних завдань;

– змістовна якість – фундаментальні знання; прикладні знання; саморозвиток особистості; спрямованість на розвиток потенціалу особистості;

– якість організації навчального процесу – індивідуальний підхід до тих, хто навчається, урахування їхніх інтересів, здібностей та можливостей;

– якість результату – високий рівень професійної підготовки; володіння знаннями, здібність до саморозвитку тощо.

З викладеного можна зробити висновок, що особливо важливо досліджувати всі аспекти якості освіти, вести пошук компромісів об'єктивного (багатоаспектності та багатокритеріальності) і суб'єктивного (у зв'язку з безліччю суб'єктів) характеру.

Отже, найкраще визначення наукового поняття «якість освіти», на нашу думку, таке: якість освіти – багатогранна модель соціальних норм і вимог до особистості, що із плином часом змінюється; освітнього середовища, у якому відбуваються її розвиток та удосконалення; системи освіти, що реалізує її на певних етапах навчання особистості.

Наступним етапом нашого дослідження стало законодавче трактування поняття «якість освіти».

У Законі України «Про освіту» зазначено, що якість освіти – це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг, а якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг [5].

Національна доктрина розвитку освіти України розкриває сутність поняття «освіта» як стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [10]. У документі підкреслюється, що «головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства» [10].

Міжнародна організація зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO) визначає якість освіти як сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають їм здатність задовольняти освітні потреби споживачів освітніх послуг. Підкреслюється важливість оцінки досягнутої якості всіма споживачами освітніх послуг – як безпосередніх (студент, слухач), так і опосередкованих (роботодавець, держава, громада, суспільство) [12]. Але в разі застосування саме такого підходу якість освіти буде надто залежною від зовнішньої оцінки, від змін у затребуваності ринком праці окремих спеціалістів. Зміст, вкладений у розуміння поняття «якісна освіта», а отже, і перелік показників, за якими оцінюється рівень її досягнення, змінюється із часом та в будь-якому разі може бути окресленим лише відповідно до специфіки основних видів майбутньої професійної діяльності спеціаліста.

Після проведення аналізу наукового та законодавчого поняття «якість освіти» перейдемо до забезпечення якості освіти.

У ст. 53 «Кожен має право на освіту» Конституції України зазначено, що повна загальна середня освіта є обов'язковою [7].

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [7].

Однак про якість освітніх послуг не йдеться, проте в п. 3 «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» ст. 42 Конституції України говориться, що «державою захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів» [7].

Тобто в даному разі держава надає послуги з повної загальної середньої освіти та відповідає за «якість» та безпечність послуг і робіт.

Так, у ст. 41 Закону України «Про освіту» визначено сутність системи забезпечення якості освіти [5]:

«Метою розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти в Україні є: гарантування якості освіти; формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою; постійне та послідовне підвищення якості освіти; допомога закладам освіти та іншим суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти».

Складові частини системи. Складниками системи забезпечення якості освіти є:

- система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);
- система зовнішнього забезпечення якості освіти;
- система забезпечення якості в діяльності органів управління й установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти [5].

Система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) охоплює: стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти; систему та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднені критерії, правила та процедури оцінювання здобувачів освіти, педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників, управлінської діяльності керівників закладу освіти; забезпечення нагальними ресурсами для організації освітнього процесу, зокрема для самостійної роботи здобувачів освіти; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти; створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування; інші процедури та заходи, що регламентовані спеціальними законами або документами закладу освіти.

Інструменти для забезпечення якості. Система зовнішнього забезпечення якості освіти може охоплювати інструменти, процедури та заходи забезпечення і підвищення якості освіти, зокрема:

стандартизацію; ліцензування освітньої діяльності; акредитацію освітніх програм; інституційну акредитацію; громадську акредитацію закладів освіти; зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання; інституційний аудит; моніторинг якості освіти; атестацію педагогічних працівників; сертифікацію педагогічних працівників; громадський нагляд.

Установи системи забезпечення якості освіти. Система зовнішнього забезпечення якості освіти може охоплювати:

- визначені цим Законом і спеціальними законами органи й установи, що відповідають за забезпечення якості освіти, та спеціально уповноважені державою установи, що здійснюють зовнішнє незалежне оцінювання;

- незалежні установи оцінювання та забезпечення якості освіти [5].

Система забезпечення якості в діяльності органів управління й установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти, містить: політику та процедури забезпечення якості власної діяльності; необхідні ресурси для організації процесів і процедур; зовнішній незалежний аудит діяльності (процесів і процедур) відповідних органів і установ.

Особливості функціонування системи забезпечення якості на кожному рівні освіти регламентовані спеціальними законами. У ст. 6 Закону України «Про освіту» визначено, що однією із засад державної політики у сфері освіти та принципом освітньої діяльності є: забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності [5].

У ст. 45 Закону України «Про освіту» «Інституційний аудит» зазначено:

1. Інституційний аудит – це комплексна зовнішня перевірка й оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти (крім закладів вищої освіти), які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток.

2. Метою проведення інституційного аудиту є оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти та вироблення рекомендацій щодо:

- підвищення якості освітньої діяльності закладу освіти та вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти;

- узгодження освітнього й управлінського процесів із вимогами законодавства, зокрема з ліцензійними умовами [5].

Інституційний аудит – зовнішнє оцінювання діяльності школи, що базується на ґрунтовному вивченні освітніх та управлінських процесів. На відміну від атестації, що мала наглядово-контрольні функції, інституційний аудит має стати інструментом підтримки закладів. Інституційний аудит покликаний допомогти школам стати більш

якісними і в майбутньому сформувати та підтримувати культуру якості освіти, що базується на прозорості, інноваційності та партнерстві всіх учасників освітнього процесу.

Якщо атестація освітнього закладу показувала недоліки в організації та провадженні освітнього процесу, то інституційний аудит має показати, як усунути такі недоліки. Водночас у школах залишатиметься поле для вибору власної стратегії розвитку освітньої діяльності та шляхів її реалізації.

Батьки, які відправляють своїх дітей у перший клас, часто не замислюються над освітнім процесом у школі, у цьому вбачається старий стереотип, вчиться дитина, то нехай вчиться, вчителі мають навчити, але більшість батьків не беруть до уваги те, що освіта – це інституалізований процес, зумовлений потребами суспільства відтворювати, передавати й адаптувати знання, а якісна освіта – це необхідність як для суспільства, так і для кожного з нас особисто.

Якісна освіта школяра – це не тільки знання, але і вміння швидко і якісно розв'язати життєву проблему, тобто підготовка до самостійного вступу в доросле життя. Також якісна освіта – це профільне навчання у старшій школі, особлива увага до здоров'я, комп'ютеризація загальноосвітніх закладів, підключення до мережі Інтернет, підтримка обдарованих та талановитих дітей. Якісна освіта визначається Державним стандартом освіти, тому людина, яка розвиває й удосконалює свої знання протягом усього життя, здобуває якісну освіту. Якісна освіта сьогодні – це використання під час викладання шкільних предметів таких форм і методів, які збуджують творчість учнів, створюють атмосферу розкритості, емоційного піднесення, застосовування позашкільних інтересів і захоплень дітей до освітнього процесу.

Висновки. Отже, особливо важливо досліджувати всі аспекти якості освіти, вести пошук компромісів об'єктивного (багатоаспектності і багатокритеріальності) і суб'єктивного (у зв'язку з безліччю суб'єктів) характеру. Краще визначення наукового поняття «якість освіти», на нашу думку, таке: якість освіти – багатогранна модель соціальних норм і вимог до особистості, що із плином часом змінюється; освітнє середовище, у якому відбуваються її розвиток та удосконалення; система освіти, що реалізує її на визначених етапах навчання особистості.

На законодавчому рівні складовими частинами системи забезпечення якості освіти є:

- система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);

- система зовнішнього забезпечення якості освіти;

- система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

Інституційний аудит, як інструмент забезпечення «якості освіти», покликаний допомогти школам стати більш якісними і в майбутньому сформувати та підтримувати культуру якості освіти, що базується на прозорості, інноваційності та партнерстві всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бульба В. Соціальні функції держави в умовах глобалізаційних трендів сучасності: державно-управлінський аспект : дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.01. Харків, 2012. 399 с.
2. Вікторов В. Основні критерії та показники якості освіти. *Вища школа України*. 2006. № 1. С. 54–59.
3. Вікторов В. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2005. 286 с.
4. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
5. Про освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 19.04.2020).
6. Зінченко В. Моніторинг якості навчального процесу у вищому навчальному закладі : монографія ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 360 с.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.04.2020).
8. Крутій К. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі : монографія. Запоріжжя : ТОВ «ЛППС Лтд.», 2010. 172 с.
9. Ляшенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти. *Вісник академії педагогічних наук України : науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України*. Серія «Педагогіка і психологія». 2005. № 1. С. 5–12.
10. Національна доктрина розвитку освіти України. *Освіта України*. 2002. № 33. 23 квітня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002?find=1&text=%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8#w11> (дата звернення: 19.04.2020).
11. Поберецька Г. Тенденції розвитку вищої освіти країн Західної Європи та України : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2005. 217 с.
12. Системы менеджмента качества ISO 9000:2005 : основы и словарь. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-3:v1:ru:term:3.3.1> (дата звернення: 20.04.2020).
13. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/main/tt4003y2002> (дата звернення: 21.04.2020).
14. Шпак І. Інновації, педагогічні технології та якість освіти в підготовці викладачів-економістів. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць / за заг. ред. В. Сипченка. Слов'янськ : СДПУ, 2010. Вип. LI. С. 115–211.